

Διδακτική ενότητα 3η - Η φιλοσοφία ως προϋπόθεση για την ευδαιμονία

Εισαγωγικά σχόλια

Λίγα λόγια για τον Επίκουρο και τη φιλοσοφική του σχολή²⁷

Ο Επίκουρος (341-270 π.Χ.), γιος αθηναίου δασκάλου, γεννήθηκε στη Σάμο και είχε ήδη αρχίσει να διδάσκει στη Μυτιλήνη και στη Λάμψακο, προτού ιδρύσει, το 306, στην Αθήνα τη φιλοσοφική σχολή που ονομάστηκε *κῆποι* (από τον τόπο όπου συναθροίζονταν τα μέλη της). Η κοινότητα που ίδρυσε ο Επίκουρος διέφερε σε σημαντικά σημεία από την Ακαδημία του Πλάτωνα και το Λύκειο του Αριστοτέλη. Ήταν μία κοινωνία φίλων που ζουν με κοινές αρχές, αποτραβηγμένοι από τον δημόσιο βίο. Η φιλία, η οποία δεν έχει το πολιτικό περιεχόμενο που της δίνουν ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, αλλά αποτελεί αίσθημα συμπάθειας, έχει ιδιαίτερη ηθική σημασία στον επικουρισμό, και ο Κήπος εξασφάλιζε το πλαίσιο για την πραγματοποίησή της. Γυναίκες και δούλοι δεν αποκλείονταν. Το σύνθημά του λάθε βιώσας δεν ήταν επαναστατική καταγγελία της σύγχρονης κοινωνίας, αλλά συνταγή για την κατάκτηση της γαλήνης. Ο καλύτερος τρόπος να επιτύχει κανείς την ασφάλεια και την ευτυχία είναι να αποτραβηχτεί από τη δημόσια ζωή, απολαμβάνοντας, όταν έχει τη δυνατότητα, όλα τα ωραία πράγματα που προσφέρει η ζωή, έχοντας παράλληλα συνειδητοποιήσει πόσα λίγα χρειάζεται στην πραγματικότητα. Αφετηριακό σημείο της διδασκαλίας του είναι η ομορφιά, που προσπάθησε να την ανυψώσει σε αρχή της πρακτικής ζωής και να την εξασφαλίσει στο άτομο. Ο ίδιος ο Επίκουρος ήταν γόνιμος συγγραφέας (γύρω στα 300 συγγράμματα). Από όλη τη συγγραφική παραγωγή μόνο ένα μικρό τμήμα έχει διασωθεί. Έφτασαν ως τις μέρες μας τρεις επιστολές, τις οποίες ο Διογένης ο Λαέρτιος περιέλαβε στον Βίο του Επικούρου: *Πρὸς Ἡρόδοτον* [συμπυκνωμένη περίληψη των αρχών του ατομισμού], *Πρὸς Πυθοκλέα* [με βασικό θέμα τα αστρονομικά φαινόμενα],

²⁷ 1) Windelband W., Heimsöeth H., Εγχειρίδιο Ιστορίας της Φιλοσοφίας, τόμ. Α', εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1991³, σ. 190, 2) Long A.A., Η Ελληνιστική Φιλοσοφία - Στωικοί, Επικούρειοι, Σκεπτικοί εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ, Αθήνα 1990², σσ. 37-45

Πρός Μενοικέα όπου παρουσιάζει μία σαφή, αν και κάπως υπεραπλουστευμένη έκθεση της επικούρειας ηθικής θεωρίας. Το κείμενο αναφοράς προέρχεται από αυτή την επιστολή.

Ηδονή και ευδαιμονία²⁸

Ο Επίκουρος δεν ήταν ο πρώτος Έλληνας φιλόσοφος του οποίου η ηθική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ηδονιστική. Η ηδονή ήταν ένα θέμα που τράβηξε την προσοχή του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη και της Ακαδημίας γενικότερα. Και οι τρεις φιλόσοφοι (Πλάτων, Αριστοτέλης, Επίκουρος) ενδιαφέρονται στην ηθική τους να καθορίσουν με λεπτομέρειες τους αναγκαίους όρους της ευδαιμονίας, αλλά μόνο ο Επίκουρος ταυτίζει την ευδαιμονία με μία ζωή γεμάτη ηδονή. Για τον Επίκουρο, καμία ηδονή δεν μπορεί καθεαυτή να είναι τίποτα άλλο εκτός από αγαθό, αφού αγαθό σημαίνει αυτό που είναι ή προκαλεί την ηδονή. Το βασικό συστατικό της ευδαιμονίας για τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη είναι η αρετή, η ανωτερότητα της ψυχής. Ωστόσο, για τον Επίκουρο η αρετή είναι απαραίτητο για την ευδαιμονία όχι ουσιώδες συστατικό στοιχείο αλλά μέσο για την κατάκτησή της. Η φρόνηση, η σπουδαιότερη μεταξύ των αρετών (οι άλλες είναι η σωφροσύνη, ανδρεία και δικαιοσύνη), έχει ως έργο να κρίνει ποιες από τις επιθυμίες τυγχάνουν φυσικές και ποιες όχι. Ο Επίκουρος θεωρεί ολοφάνερο το γεγονός ότι ο άνθρωπος, όπως όλα τα έμβια όντα, επιδιώκει την ηδονή και αποφεύγει τον πόνο. Η ηδονή και ο πόνος συσχετίζονται ως αντιφατικά (όχι αντίθετα). Η απουσία του ενός συνεπάγεται την παρουσία του άλλου. Αυτό που πρέπει να κάνουμε είναι να επιδιώκουμε ό,τι θα μας προκαλέσει τη μεγαλύτερη ηδονή. Ο Επίκουρος, ωστόσο, προτιμούσε τη διαρκέστερη ψυχική διάθεση της ικανοποίησης και της γαλήνης. Τα αρχαία κείμενα κάνουν διάκριση ανάμεσα α) στις "κινητικές" ηδονές π.χ. η ικανοποίηση που προσφέρει το να φάει κανείς, όταν πεινάει και β) στις "καταστηματικές" (=καταστασιακές) ηδονές π.χ. η ανακούφιση, όταν θα έχει πλήρως ικανοποιήσει την επιθυμία για τροφή·

²⁸ Long A.A., ό.π., σσ. 108-120, Windelband W., ό.π. σσ. 194-195, Sharples R., Στωικοί, Επικούρειοι και Σκεπτικοί - Μία εισαγωγή στην ελληνιστική φιλοσοφία, εκδόσεις Θύραθεν, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 147-151

συνιστά πλήρης απουσία πόνου, ενόχληση και απόλαυση αυτής της κατάστασης. Η παραπάνω διάκριση ισχύει και για το σώμα και για τον νου. Είναι προφανές ότι οι καταστηματικές ηδονές μέσω των οποίων απολαμβάνουμε την ηρεμία του εαυτού μας, μας φέρνουν πιο κοντά στην ευτυχία. Ακριβώς γι' αυτό χρειαζόμαστε τη γνώση (φρόνησις) με την οποία θα υπολογίσει τον βαθμό της ηδονής ή του πόνου που μπορεί να προσμένει στην κάθε περίπτωση. Η τέλεια ευδαιμονία λαχαίνει σ' εκείνον που χαίρεται όλα αυτά τα αγαθά απολαμβάνοντάς τα με ηρεμία χωρίς να τα επιδιώκει με πάθος. Για τον ίδιο λόγο ο Επίκουρος θεωρούσε ότι ανάμεσα σ' αυτά τα αγαθά οι πνευματικές απολαύσεις είναι ανώτερες από τις φυσικές, που συνδέονται με τη διέγερση των παθών. Τέλος, για τον Επίκουρο οι ανησυχίες που βασανίζουν περισσότερο τους ανθρώπους πηγάζουν από δύο φόβους: τον φόβο του θεού και τον φόβο του θανάτου. Πάντως, για τον Επίκουρο δεν υφίσταται μεταθανάτια ζωή ή μετεμψύχωση.

Κείμενο αναφοράς ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, Έπιστολή προς Μενοικέαν, 122

Μήτε νέος τις ὦν μελλέτω φιλοσοφεῖν, μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν· οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν οὔτε πάρωνος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον. Ὁ δὲ λέγων ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὥραν ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὥραν, ὁμοίος ἐστιν τῷ λέγοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μήπω παρεῖναι τὴν ὥραν ἢ μηκέτι εἶναι. Ὡστε φιλοσοφητέον καὶ νέῳ καὶ γέροντι, τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων, τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ἦ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Μελετᾷν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.

Ερμηνευτικά σχόλια

Η συλλογιστική πορεία του αποσπάσματος

Ο Επίκουρος στο παραπάνω απόσπασμα επιδιώκει να τεκμηριώσει την προτροπή του προς όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως ηλικίας ότι

πρέπει να φιλοσοφούν (ὥστε φιλοσοφητέον καὶ νέω καὶ γέροντι=ὥστε χρὴ φιλοσοφεῖν καὶ νέον καὶ γέροντα).

Αρχικά ο Επίκουρος εισάγει με έντονες δεοντολογικές διατυπώσεις (χρήση προστακτικής: *μήτε μελλέτω, μήτε κοπιάτω*) τη **θέση** του ὅτι η φιλοσοφία είναι για όλους είτε είναι νέοι είτε ηλικιωμένοι (είτε και μεσήλικες) και την αιτιολογεί (**γὰρ**) με διπλή έντονη άρνηση (**οὔτε ... οὔτε**) κατά τρόπο συμμετρικό αναιρώντας τις πιθανές υποθετικές αντιρρήσεις-προφάσεις για δήθεν ηλικιακή ακαταλληλότητα:

1. Οι νέοι δεν πρέπει να θεωρούν τον εαυτό τους ανώριμο για τη φιλοσοφία.
2. Οι ηλικιωμένοι δεν πρέπει να θεωρούν ότι έχουν περάσει την ώριμη για τη φιλοσοφία περίοδο της ζωής τους.

Κοινή επιδίωξη σε όλες τις ηλικίες: η ψυχική υγεία (**πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν**) με άλλα λόγια η ευδαιμονία.

☞ Αποτελεί κοινό τόπο στα κείμενα του Επικούρου η πεποίθηση πως ὅπως η ιατρική φροντίζει την υγεία του σώματος, έτσι και η φιλοσοφία φροντίζει την υγεία της ψυχής. Άλλωστε δεν είναι τυχαία η κοινή χρήση της λέξης **ἡδονή** από τον Επίκουρο για να περιγράψει την κατάσταση εκείνων που απολαμβάνουν τόσο καλή φυσική όσο και πνευματική υγεία. Με όρους επικούρειας φυσικής, η ηδονή αυτή είναι συνακόλουθη της κατάλληλης κίνησης και θέσης των ατόμων μέσα στο σώμα. Αν αυτά διαταραχθούν, ακολουθεί πόνος. Με άλλα λόγια ο πόνος είναι αποδιοργάνωση της φυσικής δομής. Ηδονή αισθανόμαστε, όταν τα άτομα επανέλθουν στην κατάλληλη θέση τους μέσα στο σώμα²⁹.

Η δεύτερη περίοδος του αποσπάσματος αποτελεί αναδιατύπωση της ίδιας θέσης-αιτιολόγησης με συνώνυμες διατυπώσεις:

- ἄωρος = μήπω ὑπάρχειν ὥραν / μήπω παρῆναι τὴν ὥραν
- πάρωρος = παρεληλυθέναι τὴν ὥραν / μηκέτι εἶναι τὴν ὥραν

²⁹ Long A.A., ό.π., σσ. 113-114

- πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον = πρὸς εὐδαιμονίαν

Η τρίτη περίοδος του αποσπάσματος συνιστά τη συμπερασματική (ὥστε...) διατύπωση της εισαγωγικής θέσης (δεοντολογική διατύπωση/χρήση ρηματικού επιθέτου) πλασιωμένης με νέο επιχείρημα, επίσης κατὰ συμμετρικό τρόπο διατυπωμένο (τῷ μὲν ... τῷ δέ):

1. Οι νέοι, καθώς θα γερνούν, θα τείνουν να διασώσουν τη νεότητά τους, από ευγνωμοσύνη προς τα ὅσα έγιναν.
2. Οι ηλικιωμένοι, θα νιώθουν νέοι στα γεράματά τους, λόγω της ἔλλειψης φόβου για τα μελλοντικά δεινά ή και τον θάνατο.

☞ Για τον Επίκουρο τόσο η ευγνωμοσύνη για ὅσα συμβαίνουν στη ζωὴ ὅσο και η υπέρβαση του φόβου για το μέλλον ή και τον θάνατο συνιστούν το τελικό ζητούμενο μιας συνεπούς φιλοσοφικής στάσης, σύμφωνα με τις αρχές της επικούρειας διδασκαλίας.

Ο συλλογισμός ολοκληρώνεται με την καταληκτική φράση (και πάλι με δεοντολογικό ὕφος) και τον βασικό ὄρο: **Μελετᾶν οὖν χρὴ τὰ ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν**, εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν. Η εὐδαιμονία αποτελεί τον **απώτερο στόχο ενός ανθρώπου**, καθώς η παρουσία της αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για να ἔχουμε τα πάντα, ενώ η απουσία της επιβάλλει να κάνουμε τα πάντα για να την αποκτήσουμε.

Γλωσσικές επιλογές

Ο Επίκουρος γενικά αποφεύγει τη χρήση φιλοσοφικών τεχνικών ὀρων και πολύπλοκα λογικά σχήματα. Ἄλλωστε πολλά ἀπὸ τα ἔργα του ἦταν μικρά εκλαϊκευμένα φυλλάδια και επιστολές με έντονο διδακτικό χαρακτήρα απευθυνόμενος στο εὐρὺ κοινὸ (δεν αποκλείονταν κανείς, ο Κήπος ἦταν ανοιχτός σε ὅλες και ὅλους), το οποίο το πιο πιθανό να μην εἶχε συστηματική φιλοσοφική παιδεία. Η συλλογιστική διαδικασία εἶναι συγκροτημένη, ὅπου διακρίνει εὐκόλα κάποιος την αποδεικτέα θέση, τη

συμμετρική σε αντιθετικά ζεύγη τεκμηρίωση, καθώς και το συμπέρασμα. Το ύφος βέβαια είναι κατεξοχήν δεοντολογικό και προτρεπτικό, όπως επιβάλλεται από το συγκεκριμένο γραμματειακό είδος. Δεν λείπουν πάντως εκείνα τα εκφραστικά σχήματα που ενισχύουν τις θέσεις του φιλοσόφου: έντονες διπλές αρνήσεις, διπλό οξύμωρο σχήμα (*γηράσκων νεάζη, νέος ἄμα καὶ παλαιός*), χρονικότητα και αντίθεση μετοχών κλπ.

Φιλοσοφία και ευδαιμονία

Ο Επίκουρος υποστηρίζει συχνά ότι η φιλοσοφία δεν έχει αξία παρά μόνο όταν βοηθά τον άνθρωπο να κατακτήσει την ευδαιμονία. Η γνώση (φρόνησις) είναι απαραίτητη γιατί θα υπολογίσει τον βαθμό της ηδονής ή του πόνου που μπορεί να προσμένει στην κάθε περίπτωση. Επιπλέον η γνώση θα κρίνει ως ποιο βαθμό ο άνθρωπος θα ενδώσει στις διάφορες επιθυμίες. Ωστόσο τις πνευματικές χαρές οι οποίες είναι και οι ανώτερες απολαύσεις, ο σοφός δεν τις αναζητεί στην καθαρή γνώση, παρά στον καλαισθητικό εκλεπτυσμό της ζωής, στη γεμάτη πνευματικότητα και αβροφροσύνη συναναστροφή με τους φίλους, στη άνετη διαμόρφωση της καθημερινής ζωής. Ξέρει ποιες απολαύσεις μπορεί να προσφέρει στον εαυτό του και δεν παραλείπει καμία. Ο σοφός δεν είναι τόσο ανόητος να δυσανασχετεί με την τύχη ή να παραπονιέται που δεν μπορεί να τα έχει όλα. Αυτή είναι άταραξία του³⁰.

³⁰ Windelband W., ό.π. σσ. 194-195

Επισημάνσεις για τα Παράλληλα Κείμενα

Παράλληλο 1ο, Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, Β 2.1-4, 1103b26-1104a5

- Κατά τον Αριστοτέλη η **εὐδαιμονία**, σύμφωνα με τον ορισμό στο τέλος του Α΄ βιβλίου, είναι **ἐνέργεια ψυχῆς τις κατ' ἀρετὴν τελείαν**, δηλαδή η ευδαιμονία δημιουργείται, εφόσον τίθεται σε ἐνέργεια η δυναμικότητα της ψυχῆς και κατορθώνει να αποδίδει ο άνθρωπος κάθε τι που είναι προορισμένος να αποδώσει³¹. Εφόσον, όμως, η ευδαιμονία είναι μια δραστηριότητα (ἐνέργεια) σύμφωνη προς την αρετή, ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αναλύσει τον χαρακτήρα της αρετῆς³². Οι ηθικές αρετές είναι αποτέλεσμα του ἔθους, του εθισμού και της συνήθειας τον ανθρώπου, που με την επανάληψη ενός ορισμένου τρόπου συμπεριφοράς αποκτά την ανάλογη αρετή. Ο Αριστοτέλης δεν λησμονούσε τη βασική σωκρατική θέση ότι η αρετή είναι γνώση, αλλά δεν μπορούσε να τη δεχτεί όπως είχε διατυπωθεί δίνοντας μεγαλύτερη ἔμφαση στην πράξη και στις ἐνέργειες του ανθρώπου. Ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι στην ηθική δεν μπορούμε να ξεκινούμε, όπως έκανε ο Πλάτων, από τη γενική παράσταση της Ιδέας του Αγαθού. Για τον Αριστοτέλη η αγαθότητα, η ηθικότητα, η αρετή γεννιούνται από την αλληλεπίδραση του πνευματικού, διανοητικού και του ηθικού στοιχείου³³. Είναι βαθύτατη πίστη του Αριστοτέλη ότι το ἦθος (ο χαρακτήρας) εξαρτάται σε απόλυτο βαθμό από το ἔθος (εθισμός, συνήθεια) αποκλείοντας τη «φύση» που δεν εξαρτάται από εμάς, ενώ θεωρεί ότι η διδαχή (ο λόγος) δεν φέρνει αποτέλεσμα σε όλους. Το γεγονός ότι η αριστοτελική ηθική είναι εξ αρχῆς προσανατολισμένη όχι στη γνώση αλλά στην πράξη έχει καίριες γνωσιολογικές συνέπειες. Ο φιλόσοφος δεν πρόκειται να αναζητήσει απόλυτες αξίες και ακαταμάχητες αλήθειες, αλλά θα εξετάσει την ηθική πράξη μέσα σε

³¹ Γεωργούλη Κ.Δ., ό.π., σ. 306

³² Ross W.D., ό.π., σ. 272

³³ Düring I., ό.π., τόμος Β΄, σσ. 209-10

συγκεκριμένα ιστορικά συμφραζόμενα και χωροχρονικά πλαίσια (π.χ. πόλη κράτος)

Παράλληλο 2ο, Επίκουρος και Διογένης Οινωανδεύς

- Σχετικά με τον παραλληλισμό ιατρικής και φιλοσοφίας δες παραπάνω.
- Κεντρική ιδέα του αποσπάσματος αποτελεί ο πανανθρώπινος χαρακτήρας της επικούρειας φιλοσοφίας, και η πρακτική ωφελιμότητα της φιλοσοφίας στην ζωή του κάθε ανθρώπου. Ο Διογένης απευθύνεται στους πάντες υπερβαίνοντας όρια χρόνου και χώρου. Την εποχή του έχει προ πολλού καταρρεύσει η πολιτειακή δομή της αρχαιοελληνικής πόλεως και ο φιλόσοφος μπορεί πια να ενστερνίζεται ένα πνεύμα οικουμενικό.

Παράλληλο 3ο, Σενέκας Επιστολή 90,27

- Η φιλοσοφία έχει εποπτικό, ελεγκτικό ρόλο με στόχο την ευδαιμονία-ευτυχία του ανθρώπου. Σενέκας, Επίκουρος, Αριστοτέλης φαίνεται να συνηγορούν υπέρ της φιλοσοφίας και της προτεραιότητας που αυτή έχει στη ζωή του ανθρώπου. Τίθεται όμως το ερώτημα εάν δίνουν το ίδιο περιεχόμενο στο όρο φιλοσοφία, όπως και στον όρο ευδαιμονία. Για παράδειγμα ο Επίκουρος είναι αντίθετος με την έννοια της εγκυκλίου παιδείας που περιλαμβάνει ρητορική, λογοτεχνία, μουσική και μαθηματικά: *"μακαρίζω σε, ὦ οὔτος, ὅτι καθαρὸς πάσης παιδείας ἐπὶ φιλοσοφίαν ὥρμησαι"*. Επίσης για τη φιλοσοφία έλεγε: *"ἐνέργειαν εἶναι λόγοις καὶ διαλογισμοῖς τὸν εὐδαίμονα βίον περιποιοῦσαν"*

Παράλληλο 4ο, Κ.Π. Καβάφης "Από την σχολήν του περιωνύμου φιλοσόφου"

- Ο Καβάφης προβάλλει (;) εμφατικότερα την απόρριψη της φιλοσοφίας (ποιας φιλοσοφίας άραγε, της επικούρειας;), και γι' αυτό την τονίζει αποκλειστικά και στον τίτλο του ποιήματος δημιουργώντας έναν «ήρωα», σύμφωνα με τα δικά του αισθητικά πρότυπα, που επιλέγει να αφεθεί στις

ηδονές και αδιαφορεί για την προσφορά του στους συνανθρώπους του αποτελώντας σύμπτωμα και αίτιο μιας παρακμάζουσας κοινωνίας³⁴.

Αυτό, ίσως επειδή η ίδια φιλοσοφία λειτουργούσε στα χρόνια του Αμμώνιου Σακκά (175-242 μ.Χ.) ως επιλέξιμος τρόπος ζωής· και, εξάλλου, ο νεαρός πρωταγωνιστής του ποιήματος εμφανίζεται να τον πλησίασε για δύο χρόνια (χωρίς να αποκόμισε τίποτε).

Ο ίδιος ο ποιητής, βεβαίως, μάλλον δεν βάλλει ευθέως κατά της φιλοσοφίας εν γένει, αλλά ίσως κατά μία φιλοσοφίας που πιθανόν ενισχύει μία ασκητική αντίληψη για τη ζωή ή δεν έχει προσανατολισμό προς την πράξη.

Ο νεαρός πρωταγωνιστής του εμφανίζεται να επέλεξε τον Αμμώνιο Σακκά ως περιώνυμο, (χωρίς να τον εκτιμά: γέρος), πιθανόν να ζητούσε σ' αυτόν κάτι για να καταπολεμήσει την ανία του, και εντέλει θα μπορούσε να τον εναλλάξει με οποιονδήποτε άλλο φιλόσοφο, αδιακρίτως του τι αυτός θα δίδασκε. Όλα αυτά δείχνουν ότι ο φιλοσοφικός τρόπος ζωής υπακούει σε ορισμένες αρχικές προϋποθέσεις³⁵.

³⁴ Τουρνά Χ., ό.π. σ.7

³⁵ Μπετσάκος Β., ό.π., σ.43

Ασκήσεις

Ασκήσεις κατανόησης του κειμένου αναφοράς

1. α) Ποιες αντιρρήσεις μπορεί να προφασιστεί ένας νέος για να μην ασχοληθεί με τη φιλοσοφία και πώς αυτές αναιρούνται κατά τον Επίκουρο;
β) Να χαρακτηριστούν οι παρακάτω προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες:
 1. οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστιν οὔτε πάρωνος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον: Για κανέναν άνθρωπο δεν είναι πια πολύ αργά να φροντίσει για την υγεία της ψυχής του μέσω της φιλοσοφίας.
 2. τῷ μὲν ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων: Ο νέος πρέπει να φιλοσοφεί για να παραμένει νέος χάρη στα όμορφα πράγματα καθώς γερνάει.
 3. τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾗ διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων: Ο νέος πρέπει να φιλοσοφεί, όντας νέος και ώριμος ταυτόχρονα, καθώς θα είναι απαλλαγμένος από τον φόβο για όσα θα γίνουν.
 4. ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν: Όταν λείπει η φιλοσοφία κάνουμε τα πάντα για να την κατακτήσουμε.

Ασκήσεις ερμηνευτικές

1. Με ποια επιχειρήματα ο Επίκουρος προτρέπει τον Μενοικέα να ασχοληθεί με την φιλοσοφία; Πώς τεκμηριώνει τις θέσεις του;
2. Έχει υποστηριχθεί ότι η επικούρεια φιλοσοφία είναι ανοιχτή προς όλους τους ανθρώπους χωρίς τις διακρίσεις του αρχαιοελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου. Υπάρχουν στοιχεία στο απόσπασμα που μπορούν να τεκμηριώσουν μια τέτοια θέση; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

Ασκήσεις λεξιλογικές

1. Με ποιες λέξεις του αρχαίου κειμένου αναφοράς παρουσιάζουν ετυμολογική συγγένεια οι παρακάτω λέξεις: κόπος, ωραίος, διέλευση, παρουσία, πρόσχαρος, φοβικός, άσχημος, πράξη, ένας, λεξικό.

2. φιλοσοφῶν: Χρησιμοποιώντας το πρώτο συνθετικό μέρος της λέξης να γράψετε 5 διαφορετικά σύνθετα ονόματα στη ν.ε. με την παραγωγική κατάληξη -ος.

Άσκηση παραλλήλου κειμένου

Α. Αφού μελετήσετε το παρακάτω κείμενο και αξιοποιώντας στοιχεία και από το αρχαίο κείμενο αναφοράς να εξηγήσετε σε τι ακριβώς θα χρησιμεύσει η φιλοσοφία τον Μενοικέα στον οποίο απευθύνεται ο Επίκουρος.

Ας αναλογιστούμε ότι από τις επιθυμίες άλλες είναι φυσικές κι άλλες χωρίς ουσία, και ότι από τις φυσικές επιθυμίες άλλες είναι αναγκαίες κι άλλες απλώς φυσικές· από τις αναγκαίες, τέλος, επιθυμίες άλλες είναι αναγκαίες για την ευδαιμονία, άλλες για την αποφυγή [128] σωματικών ενοχλήσεων, και άλλες για την ίδια τη ζωή. Η σωστή θεώρηση αυτών των πραγμάτων ξέρει να ανάγει καθετί που επιλέγουμε και καθετί που αποφεύγουμε στην υγεία του σώματος και την ηρεμία της ψυχής, αφούσε τούτο συνίσταται ο σκοπός της ευτυχισμένης ζωής. Για χάρη αυτού του στόχου κάνουμε ό,τι κάνουμε: για να μην αισθανόμαστε πόνο και να μη μας κυριεύει ο φόβος. Κι όταν κάποια στιγμή το κατορθώσουμε αυτό, αμέσως καταλαγιάζει όλη η θύελλα της ψυχής, αφού το ζωντανό πλάσμα δεν έχει πια ανάγκη να κατευθύνει τα βήματά του σε κάτι που του λείπει και να αναζητήσει κάτι με το οποίο θα ολοκληρώσει το καλό της ψυχής και του σώματος. Την ηδονή, βλέπεις, την χρειαζόμαστε όταν η στέρησή της μας προξενεί πόνο· όταν δεν αισθανόμαστε πόνο, δεν χρειαζόμαστε πια την ηδονή.

Έπιστολήν πρὸς Μενοικέαν 127-128 (μτφ. Ν. Σκουτερόπουλος)